

Szemle

Kovács, Tibor Attila (2026): *Funkcionális nyelvszemlélet, szemantikai tudatosság fejlesztése alsó tagozaton – A jelentésközpontú nyelvleírás elméleti és gyakorlati kerete nyelvtankönyvek, illetve pedagógusok vonatkozásában*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. <https://pea.lib.pte.hu/items/cf123042-502b-4221-8479-5b050ca633da>

Faluhelyi Bianka¹

Kovács Tibor Attila disszertációja a funkcionális nyelvszemlélet és a szemantikai tudatosság fejlesztésének lehetőségeit vizsgálja az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés kontextusában. A dolgozat aktuális és hiánypótló munka hiszen a nyelvtanítás formaközpontú hagyományai és a jelentésközpontú megközelítések közötti feszültség mind a mai napig meghatározza az iskolai tanítási gyakorlatot.

A disszertáció központi kérdése annak vizsgálata, miként lehet az alsó tagozatos anyanyelvi nevelésben a nyelv formális, leíró, szabálycentrikus megközelítése helyett vagy mellett, például a kontextusba ágyazott jelentésfeltáró feladatokon keresztül, erősebben érvényesíteni a jelentésközpontú, funkcionális nyelvszemléletet. A dolgozat alapkérdése egyszerre nyelvészeti, nyelvpedagógiai, valamint tantervelméleti természetű, ebből adódóan leginkább a neveléstudomány és a nyelvtudomány határterületén helyezhető el.

A szerző egyik érdeme, hogy a témát nem elméleti fejtegetésként kezeli, hanem több adatforrásra épülő empirikus vizsgálattal közelíti meg. A tantervi-szabályozási dokumentumok, tankönyvek és pedagógusi vélekedések együttes elemzésével törekszik átfogó képet adni az alsó tagozatos nyelvtanítás jelenlegi helyzetéről. Ez a többszempontú megközelítés a dolgozat egyik erőssége. A disszertáció világosan azonosítja azt a problémát, hogy a NAT 2020. évi módosítása és a Kerettantervek jelentés- és tudatosságközpontú nyelvfelfogása csak részben tükröződik a tankönyvekben és a tanórai gyakorlatban. Az elemzések rámutatnak arra, hogy a tankönyvi feladatok jelentős része formaközpontú, a jelentés kevésbé jelenik meg integrált szervezőelvként, és a kontextusba ágyazott nyelvhasználat korlátozott. A dolgozat ennek feltárására vállalkozik.

A munka elméleti megalapozása a témához szorosan illeszkedő nyelvészeti és pedagógiai megközelítésekre épül. A szerző meggyőzően vezeti végig

¹ Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar;
bijjanka.13@gmail.com

az olvasót a funkcionális és kognitív nyelvészet főbb fogalmain, például a jelentés és kontextus szerepén, a forma-jelentés összefüggésén, a szisztémikus-funkcionális nyelvten metafunkciós szemléletén, valamint a Teaching-Learning Cycle és a Context, Meanings, Forms, Practice-modell elméleti hátterén (Kovács, 2025, pp. 12–18), majd ezeket fokozatosan kapcsolja össze az anyanyelvi nevelés, a nyelvi tudatosság és különösen a szemantikai tudatosság pedagógiai kérdéseivel.

Kovács Tibor Attila világos elméleti keretből indul ki, amelynek alapját a funkcionális-kognitív nyelvészet, különösen a Halliday-féle szisztémikus-funkcionális nyelvten képezi (Kovács, 2025, pp. 21–36). A nyelvet mint jelentésteremtő rendszert értelmezi, és következetesen ezt a szemléletet alkalmazza az anyanyelvi nevelés vizsgálatában. Nem pusztán elméleti áttekintést nyújt, hanem azt pedagógiai és tankönyvkutatói kontextusba ágyazva teszi értelmezhetővé.

A kutatás komplex módszertani megközelítést alkalmaz. A tankönyvek Systemic Functional Linguistics-alapú (SFL)² tartalomelemzése, az írásbeli és szóbeli kikérdezés együttesen adnak képet a jelenlegi gyakorlatról. Különösen értékes a szerző által kidolgozott Context, Meanings, Forms, Practice (CMFP) modell és a Teaching–Learning Cycle operacionalizálása (Kovács, 2025, pp. 12–18). Előbbi a tananyag szerkezetét a kontextus, jelentés, forma és gyakorlati alkalmazás dimenziói mentén teszi elemezhetővé, utóbbi pedig a tanulási folyamat lépéseit ragadja meg. Ezek együttesen lehetővé teszik a jelentésközpontúság empirikus vizsgálatát a tankönyvi feladatok szintjén, ami a dolgozat egyik leginnovatívabb hozzájárulása.

Az eredmények rávilágítanak arra, hogy bár a tantervi szabályozás (NAT 2020. évi módosítása) hangsúlyozza a jelentés és a nyelvi tudatosság szerepét, a tankönyvi gyakorlat és a tanórai megvalósítás gyakran még mindig formaközpontú. A feladatok sok esetben a nyelvi formák azonosítására és rendszerezésére (pl. szófaji besorolás, mondatrészek meghatározása) épülnek, és kevésbé kapcsolódnak kontextusba ágyazott jelentésfeltáráshoz. Ugyanakkor a pedagógusok attitűdjeiben megjelenik az igény a jelentésközpontú, kontextusba ágyazott nyelvitanítás iránt. A dolgozat egyik fontos megállapítása a kettős fókusz jelenléte. A jelentés és a forma párhuzamos, sokszor feszültséggel teli együttélése a pedagógiai gyakorlatban.

Erénye a dolgozatnak az is, hogy a szerző a nyelvi tudatosság témáját nem szűkíti le a fonológiai vagy morfológiai aspektusokra, hanem tág, többkomponensű rendszerként írja le, amelyben a szemantikai és pragmatikai dimenzió is komoly súlyt kap. Tárgyalja például a poliszmia és a homónímia jelenségét, a jelentés kontextusfüggő alakulását, valamint a beszédhelyzet szerepét a jelentésertelmezésben. Ez különösen fontos, mert a hazai anyanyelv-pedagógiai szakirodalomban valóban kevesebb figyelem jut a sze-

² A Systemic Functional Linguistics (SFL) Michael Alexander Kirkwood Halliday által kidolgozott funkcionális nyelvészeti elmélet.

mantikai tudatosság kérdésének, mint például a fonológiai tudatosságnak, ami részben azzal magyarázható, hogy a fonológiai tudatosság közvetlenül kapcsolódik az olvasástanuláshoz, és könnyebben mérhető, míg a szemantikai dimenzió összetettebb és nehezebben operacionalizálható.

A disszertáció gyakorlati jelentősége kiemelkedő. A szerző konkrét irányokat jelöl ki a pedagógusok és tankönyvfejlesztők számára, hangsúlyozva a kontextus, a jelentés és a nyelvhasználat integrált kezelésének szükségességét. A munka hozzájárul ahhoz, hogy az anyanyelvi nevelésben a nyelv ne elszigetelt szabályrendszerként, hanem élő, jelentésteremtő eszközként jelenjen meg.

A szerző törekvése az átlátható mutatóképzésre, a hipotézisek előzetes rögzítésére, valamint az eredmények kvantitatív és kvalitatív összekapcsolására módszertanilag is figyelemre méltó. Ugyanez mondható el a kérdőíves és interjú adatfelvételtől is. A három adatforrás triangulációja megalapozott, amely a dolgozat végére egy koherens és értelmezhető eredményhez vezet.

Összességében, a disszertáció gondosan felépített, jól strukturált és módszertanilag következetes munka, amely jelentős elméleti és gyakorlati hozzájárulást nyújt az anyanyelv-pedagógia és a funkcionális nyelvészet kapcsolatának vizsgálatához. A dolgozat eredményei nemcsak a kutatók, hanem a gyakorló pedagógusok számára is hasznos iránymutatást kínálnak. Konkrét szempontokat ad a tanórai feladatok tervezéséhez, mint például ahhoz, miként építhető fel egy tanulási folyamat a kontextus–jelentés–forma–gyakorlat logikája mentén, hogyan kapcsolható össze a nyelvtani forma a jelentéssel, illetve hogyan támogatható a tanulók szemantikai tudatosságának fejlesztése szöveghez kötött, kommunikációs helyzetekre épülő feladatokon keresztül.

A dolgozat összekapcsolja a nyelvészeti elméleti megközelítéseket a pedagógiai gyakorlattal. Pedagógiai szempontból különösen fontosnak tartom, hogy ráirányítja a figyelmet a jelentés és a nyelvhasználat alapvető összefüggésére. A nyelvhasználat nem öncélú formai működés, hanem a jelentésszalkotás és a kommunikációs célok által irányított tevékenység. Ez az elv a funkcionális és szociolingvisztikai nyelvészetben alapvetőnek tekinthető, ugyanakkor a közoktatásban nem mindig válik a nyelvtanítás szervezőelvévé. A dolgozat pedagógiai újdonsága éppen abban ragadható meg, hogy ezt az elméleti tételt az alsó tagozatos tanórai gyakorlat szintjén is értelmezhetővé és alkalmazhatóvá teszi. A bemutatott megközelítés a nyelvtanítás megújításának egy lehetséges és időszerű irányát jelöli ki, amely hosszabb távon hozzájárulhat a tanulók tudatosabb és reflektáltabb nyelvhasználatához.

Irodalom

- Kovács, T. A. (2025). *Funkcionális nyelvszemlélet, szemantikai tudatosság fejlesztése alsó tagozaton – A jelentésközpontú nyelvreírás elméleti és gyakorlati kerete nyelvtankönyvek, illetve pedagógusok vonatkozásában*. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem, Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.